

ОЦІНКА СУЧАСНОГО ПОЛЯ ЗНАННЯ В УКРАЇНІ*

У статті розглядаються проблеми доступу України до сучасного "інформаційного знання" і зв'язку з цим, зокрема, проблема стану гуманітарії. Даються конкретні і стратегічні варіанти їхнього розв'язку. Оцінюються перспективи стану гуманітарії в Україні. Постулюється стратегія "маленьких кроків" як обов'язкова умова вирішення окресленої ситуації.

За умов, коли знання вже давно перетворилося в головну продуктивну силу, Україна програє в боротьбі за освоєння інформації. Навіть, коли вважати, що не знання, міф, правдоподібна думка чи релігія цементують людські глобальні спільноти, то й економічні інститути, по типу міжнародних і національних банків, та правові механізми, які є, можливо, більш вагомими важелями організації великих спільнот, немислимими сьогодні в існуванні, не втіленому в інформаційному знанні. Здається, й дотепер не існує ні стратегії, ні тактики цієї боротьби, ні серйозних інститутів її ведення. Країна фактично відрізнена від інформаційних суспільств Заходу у зв'язку з невирішеністю проблем виробництва, зберігання і доступу та оперативності інформації.

Доступ та зберігання. Суспільство існує і розвивається тільки тоді, коли воно насичене інформацією, яка легко циркулює і легко декодується, тобто тоді, коли воно дотримується ідеології комунікаційної прозорості. І якщо на Заході вже можуть говорити про існування суспільства в інформаційно перенасиченому просторі, то в нас і донині немає доступу до елементарних баз даних та елементарної фундаментальної інформації.

Не існує серйозних центрів по виходу на таку інформацію, зокрема, через Інтернет чи CD-бібліотеки. Слід практично з'ясувати, чи повинні подібні центри поєднувати функції доступу, виробництва, зберігання, передачі інформації та дослідження у сфері знання, чи все ж таки згадані функції мають бути розподілені між різними інститутами.

* Написано на замовлення Міжнародного Фонду "Відродження".

Проблемою є організація доступу до вже існуючих терміналів баз даних. Найчастіше потенційні користувачі, фахівці та експерти просто не знають, де може знаходитись потрібна їм інформація, кого слід запитати про неї, як сформулювати запитання. У фахівців певних галузей знання і тепер немає навичок і вміння працювати в РС і в Інтернеті. Повинен постійно існувати центр або центри, де вільно (чи за невелику плату) фахівці могли б освоїти, за своїм власним графіком, практики пошуку інформації. Подібна діяльність безпосередньо пов'язана з функціоналізацією сучасної освіти у сфері передачі інформації. Дійсно, сучасна ситуація в полі знання вимагає від значної працездатної частини населення постійної перепідготовки та безперервної освіти. Знання вже не даються раз і назавжди в студентські роки. Його динамічна флуктуація робить необхідним для фахівців постійно підвищувати свою компетенцію, зокрема, і в засвоєнні нової інформації.

Звичайно, можливо, що найбільшою перешкодою для досягнення подібної мети будуть фактори економічні (фінансові). Крім того, у потенційних користувачів подібних послуг може просто не вистачати часу.

Можливо, було б доцільним існування центру з надання інформаційних послуг, які працівники центру виконують набагато скоріше, ніж не фахівці в цій справі. Потрібні професійні шукачі інформації. Можливості такого центру мають бути доведені до відома всіх можливих користувачів. Зрозуміло, що в ідеалі треба прагнути мати за "кінцевий" вузол комунікацій РС фахівця чи будь-якого користувача. Потрібні списки інтернетних адрес з короткою інформацією, що саме можна отримати за ними (звичайно,

передусім, мається на увазі гуманітарна база даних). Слід інтенсивніше вести роботу в бібліотеках щодо переведення на цифрову основу гуманітарної літератури підвищеного попиту.

Сучасна інформаційна ситуація вимагає розв'язання будь-яких проблем тут і тепер, необхідна їх локальна детермінація. Видається доцільним створити умови для придбання фахівцями РС в довгостроковий кредит.

Наскільки були б ефективними не завантажені зайвими проблемами вадемекуми в електронній мережі, саме без дріб'язкових деталей? Водночас не варто перебільшувати можливості електронних мереж (які навіть на Заході ніколи не витісняють повністю книг та журналів) — у крайньому разі, в найближчий час в Україні.

На жаль, ми відторгнуті від необхідної літератури в масштабах не менших. Зокрема, не вистачає необхідної гуманітарної літератури, особливо з проблем сучасної культури: віртуальний простір, Інтернет, телебачення, мас-медіа, реклама тощо. Особливо відчутна нестача суто аналітичних робіт щодо зв'язку цих культурних полей із загальним простором культури.

На книжковому ринку (Петрівка) доступ до цієї літератури обмежений як високими цінами, так і монопольною торговельною, лише однією, точкою. Надзвичайно потрібні альтернативні виходи на російські гуманітарні видавництва. В місті повинні існувати крамниці, куди б постійно надходила нова література — книги і періодичні видання основних російських видань. Чи існує можливість домовленості з російськими видавництвами на випуск перекладних видань українською мовою? Українські переклади можуть видаватися і в нас. Можливо, ці російські видавництва повинні мати певні пільги у розповсюдженні своєї літератури на Україні.

У складанні списків книг для наукових бібліотек мають брати участь гуманітарії-експерти. Подібна робота забирає багато часу, тому вона повинна відповідно оплачуватися. Книжкові фонди American House і Французького Культурного Центру явно недостатні і майже позбавлені гуманітарної дослідницької літератури.

Потрібні магазини, які б постійно торгували західною гуманітарною літературою (не бестселерами) разом з періодичними виданнями. Основна мета — налагодити доступ до цієї літератури, що досі обмежений. Книг найчастіше нині не читають не тому, що люди не хочуть їх читати, а тому, що їх просто немає, до них не існує доступу.

Зокрема, зауважимо, що в більшості районних міст в Україні взагалі немає відкритого для потреб місцевих жителів доступу до, скажімо,

гуманітарної літератури чи баз даних електронного походження.

Передача. Зрозуміло, що сучасні тенденції розвитку поля знання вимагають розрізнення двох його модусів, які все більше диференціюються, а саме, модусів дослідження і передачі. Особливо в негуманітарних сферах відбувається процес екстеріорізації знання. Ціниться те знання, яке легко відділяється від виробника і легко тиражується, тривають пошуки стандартів масового виробництва знання. Звичайно, це призводить до меркантилізації знання, яке набуває вартісної форми і перетворюється на звичайний товар. Тому необхідні спроби створення легітимізованих віртуальних закладів вищої освіти, які справді можуть радикально змінити ситуацію в освітньому просторі. Їх головною перевагою має бути орієнтація на споживача, зокрема, в часі навчання чи в виборі компетенції. Щоправда, це вимагатиме значних змін у легітимізації освітнього статусу таких фахівців. Ця тенденція набиратиме сили у зв'язку з її безпосередньою пов'язаністю з проблемами виживання людей, набуття ними певного фаху. Сама система суспільства сприятиме цим процесам та її оптимізації.

На жаль, розвиток освітнього поля часом нагадує Сізіфів труд. Як правило, найактивніші і найталановитіші фахівці після завершення освіти виїжджають за кордон. Можливо, саме в цьому полягає основна причина нашого непорушеного провінціалізму, який прослідковується в культурі загалом, і, що особливо відчутно, в сфері телебачення й освіти. Хоча, можливо, зі щорічними ускладненнями такого виїзду для наших громадян ситуація зміниться.

Одразу ж вкажемо на побічні, неминучі і негативні, на наш погляд, наслідки цього явища. Подібні освітні процеси супроводжуватимуться профанацією знання. Вимоги комерціалізації знання йтимуть разом із процесами його бюрократизації. Хто буде вирішувати — що є знанням? Чи можна в усіх питаннях орієнтуватися тільки на функціонерів від освіти й роботодавців, тільки на вимоги ринку? Хто знає, як потрібно вирішувати подібні питання? Мабуть, повинні існувати інститути, де думка тих, хто приймає рішення, могла б бути піддана сумніву фахівцями, експертами і потенційними користувачами освітніх послуг.

Виробництво. Особливої загрози ці процеси набувають щодо гуманітарії. Це пов'язано передусім з небажанням побачити її специфіку щодо усього корпусу знання.

В ідеалі гуманітарна освіта повинна бути основою для будь-якої спеціалізованої підготовки. Саме вона дає ту загальну культуру, що фор-

мує солідарність суспільства в часи "м'яких" цінностей.

І хоча гуманітаризація знання визнана на Заході як стратегічна орієнтація розвитку освіти, але й там технократизація системи витісняє цю проблему на периферію заклопотаностей суспільства.

Гуманітарія різуче відрізняється і від наук, і від спеціалізованого знання. Вона не тільки може бути простором для релігійної, чи "трансцендентної" орієнтації людини. В епоху домінування ідеології розваг, ідеології споживання гуманітарне знання втілює собою і найбільшу розкіш, і найцікавішу гру. Але, можливо, найважливіше те, що саме гуманітарія може бути і є тим інтеграційним силовим полем, що утримує і породжує ціннісні, афективні, символічні та інші фундаментальні складові людського життя. Саме гуманітарне знання уможливорює загострення чутливості до іншого, толерантність до чужого, — без цього неможливе існування нашої глобальної спільноти і зменшення кількості жорстокості в нашому житті. Звідси й виникає вимога холистичності і міждисциплінарності знання. В епоху всезростаючої дисперсії компетенції потрібні форми та інститути гуманітаризації технічної і природознавчої освіти. Можливо, вони не можуть вкладатися в систему професійної підготовки. Тому потрібне існування центрів, де б студенти- "технарі" чи навіть уже фахівці могли б "прилучитися" (і не в ширпотребному сенсі) до різноманітних гуманітарних канонів. Це стосується як роботи з викладачами-гуманітаріями, так і виходу та опанування інформацією, окресленою певною програмою. Зрозуміло, що подібні практики навчання мають бути легітимізовані. Хоч як це не дивно, саме в пострадянській системі освіти існують традиції і розуміння необхідності нефункціоналізованого знання, знання із споживчою вартістю. Це пов'язано зі слабкою включеністю України в західні освітні процеси екстеріоризації знання. "Осередки опору", що плекають даний освітній стиль, мають безпосереднє відношення до сфер досліджень виробництва знання. Сьогодні вони є найпродуктивнішими у вузлах міждисциплінарності. Необхідні творчі рішення та інновації виникають у просторі контакту різних компетенцій та сфер знання.

В Україні не існує місць чи інститутів, де інтелектуали-фахівці могли б зустрічатись, спілкуватись і співпрацювати в постійному, не ускладненому режимі. Специфіка стилю життя творчих особистостей та компетентних фахівців виявляє можливість їхньої творчої співпраці лише у формах, що *нав'язуються* інститутами, які повинні бути створені для подібної мети. Специфі-

кою культурного, та й не тільки культурного, життя в Україні є інертність, пасивність більшої частини її потенційних учасників. Потрібно, щоб активна меншість через створені інститути постійно енергетизувала й активізувала це життя, сприяла і заохочувала всіх її учасників, а не тільки зареєстровану частину, до, скажімо, написання статей і праць до збірників та журналів, інтернетівських сторінок, а також на інші акції для розбурхування цього життя. В зв'язку з розподілом двох сфер дидактики — форм, де відтворюють фахові стандарти і народжуються ідеї та інновації, — слід було б створювати на тривалі строки інститути, де б заохочувались відкритість, стратегічність, актуалізація прийомів різних типів знання тут і тепер, для розв'язання конкретних проблем, варіативність різних мов і дискурсів.

Скажімо, при кафедрах варто було б стимулювати організацію центрів індивідуальної роботи зі студентами. Наша сучасна університетська система освіти не заохочує ці форми, але саме індивідуальна робота зі студентом є найпродуктивнішою як з точки зору викладача, так і студента. Такого роду центри повинні дозволити викладачеві, не полишаючи роботи на кафедрі, при "попиті" на нього з боку студентів заповнювати своє навчальне навантаження індивідуальною роботою з ними. Керівництву освітніх закладів необхідно вирішити питання її легітимізації. Варто було б концентрувати роботу викладачів на індивідуальну роботу зі студентами по написанню конкретних гуманітарних досліджень у конкретних сферах культури.

Існує необхідність в інститутах, які б збирали ідеї, інновації та проекти щодо оптимізації різних культурних сфер, виробляли б власні проекти такого роду і постачали їх найрізноманітнішим зацікавленим особам та інституціям. При цьому важлива підтримка даних інститутів на стані впровадження певного конкретного проекту.

Зрозуміло, що хоча загальне враження від нинішньої культурної ситуації в Україні — це приреченість її на кітч у всіх сферах — але подібне відчуття має радше втілюватись у щось на зразок "без надії таки сподіваюсь". Треба плекати свій сад — і це справа не кількох років. "Теорія маленьких справ" /"потроху" — це слогани сучасних менеджерів, творців від культури.

Скажімо, в перекладацькій справі, де не вистачає компетентних освічених фахівців, необхідно створювати умови праці не тільки для тих, хто зарекомендував себе належним чином, а також створювати інститути фахового перекладу, які, знову ж таки, неможливі без загальнокультурної особистісної бази. Потрібно в кожному

культурному просторі робити те, що можна зробити зараз.

Чи не найболючішою проблемою нашого суспільства є небажання і невміння самоорганізовуватись, утворювати різноманітні організації для певних цілей. Тому так потрібні центри соціальних інновацій, які б не тільки давали інформацію про подібні можливості, про існуючі

вже, скажімо, технології самопомоги в західному суспільстві, а й допомагали б їх створювати. Громадянське суспільство сприятиме розв'язанню проблем культури. Прикро, що в сучасній Україні не існує хороших лоббі від культури. Звідси і клановий характер підходу до пошуків фінансування будь-яких культурних проектів.

Ivashina O. O.

THE ESTIMATION OF MODERN KNOWLEDGES FIELD IN UKRAINE

The article deals with problems of Ukraine's access to modern "informational knowledge", and to the related problem of situation of Human Arts in particular. The concrete and strategic ways of their solution are given. The perspectives of Human Arts' situation in Ukraine receive their esteem. The strategy of "the small steps" is stated as an obligatory condition of solution for the outlined situation.